

nak van ajánlva, FRÖLICH munkája és az ő neve alatt is jelent meg, ami azt látszik bizonyítani, hogy az összezörrenés csak rövid ideig tartott és FRÖLICH utóbb mégis adott naptárat BREWERnek már az 1638-as évre is.

Jelentősebb azonban fenti hiradásból az, hogy megtudjuk belőle a következőket: 1638-ban Serédi János két magyar naptárat készített, egyik Bártfán jelent meg s a másik, amit HERLICIUSTól fordított, BREWER kiadásában Lőcsén adatott ki. Ez a két adat annál jelentősebb, mert SERÉDI naptárírói munkásságáról eddig ez az egyetlen adatunk, arról sem SZINNYEI, sem a RMK. nem tudnak. SZENTIVÁNYI állításának cáfolására, hogy az egyiket «FRÖLICH D. szedte Bártfán», kár szót vesztegetni...

FRÖLICH naptárírói munkásságának kezdete mindeddig bizonytalan volt. A múlt évben áztattam ki az egyik berlini könyvtárban egy 1641-re szóló magyar nyelvű FRÖLICH-naptár „C” ívét, amely sem az ezévi kolozsvári, sem a csepregi, sem a TODORESZKU-könyvtárban levő bártfai naptárral nem azonos. Ez az újabb töredék — melynek leírására még e folyóirat hasábjain visszatérek — kormeghatározó FRÖLICH munkásságának kezdetére nézve. E töredéken ugyanis 1641-ben FRÖLICH magát «immár 18 Esztendei Practicus Astronomus»-nak nevezi. Eszerint 1623-ban kezdte el naptárírói működését s így valóban az ezévből ránk maradt, Breslauban megjelent *Diarium oder Newer auch Alter Schreibkalender*¹ lehet a legelső FRÖLICH-naptár.

ASZTALOS MIKLÓS.

Bársony György cáfolói.

A címzetes nagyváradi püspöknek, a magyarországi protestánsok gyásztizede szellemi megindítójának, BÁRSONY Györgynek *Veritas toti mundo declarata* c. híres röpirata, melynek első kiadása 1671-ben jelent meg, második kiadása pedig mindjárt az erre következő évben, nem egy protestáns író indított arra, hogy tollat ragadjon tételeinek megcáfolására. Egynek, a szemelláthatóan álnevet viselő FREIBERGI KRESTIANSZKY JÓBNAK jóval később, csak 1683-ban megjelent művéről eddig csak CZVITTINGERBŐL tudunk² amennyiben a SZABÓ Károly *Régi Magyar Könyvtára* teljességgel nem emlékszik meg róla. Ám ha behatóbban megvizsgáljuk az ennek III. kötetében 3272. sz. a. leírt s ugyanattól a szerzőtől származó *Kurtze Nachricht*... c. vitairatot, mely LABSANSZKYNAK a pozsonyi delegatum judicium ismert működését mentegető *Kurzer und wahrhafter Gerichts-Auszug*... c. műve ellen szólott, megtaláljuk benne a 72—105. lapokon az elveszettnek

¹ RKM. III/1. 1352.

² Specimen Hungariae Literatae 1711.

gondolt s BÁRSONYt cáfoló művet is, melynek címe: *Ausführliche Antwort auf die verlarvte Wahrheit entgegengesetzt dem obscuren und bodenlosen Beweis odeer denen falschen Proben...* s amelynek a 73. lapon kezdődő szövege mellett párhuzamosan helyet foglal BÁRSONYnak ebből a célból németre fordított munkája is *Entlarvte Wahrheit das ist klarer und gründlicher Beweis oder dreifache Prob...* címmel.¹

Miként ennek az írónak álnév alatt jelent meg a munkája, éppen úgy a BÁRSONYVAL szembeszálló többi három röpirat szerzője is igyekezett eltitkolni kilétét. Kivált minthogy ezek a többiek, melyek mindannyian latinnyelvűek, nem is tizenkét év múlva, hanem haladéktalanul vállalkoztak a protestáns álláspont kifejtésére. Egynek a nevét már jó ideje teljes hitelességgel ismerjük. A *Molimen Sisyphium...* (Kolozsvár, 1672.) címűnek «Georgius Nicolai Thysanodes R. D. T. V. Q. D. D. M. R.» álnevet öltő szerzője ugyanis kétségtelenül KOMÁROMI CSIPKÉS György volt. Hasonlóképpen tisztázottnak tekinthető a *Falsitas toti mundo detecta...* (Kolozsvár, 1672.) című munka szerzőjének a kiléte is. Annak dacára ugyanis, hogy még újabban is több ízben BETHLEN Miklós volt ilyenül emlegetve, mégis az a másik, t. i. PÓSAHÁZI János írta, akinek szintén tulajdonították némelykor. Errenézve nem kell egyéb bizonyság, mint az a leghitelesebb tanúságtétel, hogy maga BETHLEN Miklós minden kétségeskedés nélkül és minden kétséget kizáró módon emezt nevezi meg a mű szerzőjének.²

Ugyancsak a PÓSAHÁZI tollából kikerültnek gyanították a *Falsitas veritatis toti mundo declaratae...* (Hely és év nélkül) címűt is, persze leginkább olyanok, kik az előbbit a BETHLEN Miklósénak tartották. Mások viszont tagadták, hogy ez utóbbi PÓSAHÁZITÓL származhatott volna, mivel a címlapon a szerző nevét és állását jelző, illetőleg rejtő kezdőbetűk (S. A. S. T. D. P. P. H.) teljességgel nem vallanak őreá. Annyi bizonyos, hogy a P. P. H.-ra csak épen ráfogható, hogy Professor Patakiensis (avagy Publicus) Historiarum (ami azonban nem volt PÓSAHÁZI) volna a jelentése. Az E — úgy látszik — Et helyett van. Az S. T. D. viszont világosan Sacrae Theologiae Doctor akar lenni (ami egyébiránt szintén nem volt PÓSAHÁZI). És ennél fogva az S. A. volna a szerző latin nevének két kezdőbetűje, ami hasonlóképen sehogy sem alkalmazható a PÓSAHÁZI nevére.

1 A Régi Magyar Könyvtár III. k. 2694. sz. a. abban is téved, hogy a LABSÁNSZKY műve III. kiadásának a KRESTIANSZKYÉBAN párhuzamosan közlöttem mondja, holott HELLEBRANT talált még 1675-ből egy a többinél későbbi mainzi kiadást is, a múzeumi könyvtárban pedig van egy 31 lapra terjedő 1683-iki 4 r. kiadás is.

2 Önéletírása. Pest, 1858. I. k. 424. l.

Csakhogy az ezt az álláspontot elfoglalók szem elől tévesztik, hogy lehettek ezek a betűk egyenesen azzal a céllal is kiválogatva, hogy félrevezessék az olvasókat, illetőleg esküdt ellenségeiket, kiknek már ismeretessé vált módszerei nem nagyon csábíthatták az ellenők írókat saját nevöknek nyilvánosság elé vitelére, főleg épen azokban az években. És miután évtizedek óta eredménytelennek bizonyult minden kutatás az A-val kezdődő vezetéknevű és S-sel kezdődő latin keresztnévű magyarországi protestáns theologiai doktor után, immár feltétlenül el kell fogadni azt a feltevést valónak, hogy itt épen úgy álnévvel, valamint a betűk komoly jelentés nélküli játékaival van dolgunk, mint a KOMÁROMI CSIPKÉS György munkájánál, ahol mind az álnév, mind a betűk játéka nagyban szerepel (még megfejthetlenebbül), és mint ahogy a másik két cáfolat szerzője is álnév alá rejtőzött, hogy ismeretlen maradjon a nekik sokat árthatók előtt.

Ám abban a hitben vagyok, hogy a véletlen mégis rávezetett e munka szerzőjének kilitére, aki tényleg nem PÓSAHÁZI János ugyan, de nem is egy A. S. (vagy latin sorrendben S. A.) kezdbetűjű nevet viselő író. A valódi szerző t. i. az idősebb SZATHMÁRNÉMETHI Mihály, az, aki 1672. jan. 20.-án elüzetvén a katolikus reactio által gönci első papságából, egy évnél tovább állás nélkül tengődött Debrecenben, 1673 márc. 20.-ától fogva pedig kolozsvári lelkész volt. Ő t. i. a Kolozsvárt 1686-ban megjelent *Dominicalis prédikációk toldalékja* c. művének címlapján a neve után sokal apróbb betűkkel ezeket írja magáról két sorban:

a Kolosv. Orth. Eccles. edgyik m. Praedicatora s a
Christus üldöztetésének társa, az A. S.

Ezután következik üres helyen egy nyomdai vignetta s végül a nyomtatási hely stb. jelzése, minélfogva az idézett második sor utolsó részlete feltétlenül a szerző személyi adataihoz tartozik.¹

Egykori egyházközségéből való elkergetése után tizennégy évre, bujdosásának megszünte, jobban mondva egy más lelkészi állásban való elhelyezkedése után tizenhárom évre, tehát még mindig a «Krisztus üldöztetésének társa» gyanánt emlékszik meg magáról. Pedig akkor Göncnek már régen volt újra lelkésze, sőt annak idejében bizonyára akár maga is visszatérhetett volna oda, viszont Kolozsvárt véglegesen megtelepedve, ott ekkor még esperesi hivatalt is viselve, egyáltalában nem élt sem szám-

¹ Ez a SZABÓ Károly *Régi Magyar Könyvtár-a* I. k. 1353. sz. a. leírásból nem tűnik ki, azért kellett nyomtatékosan rámutatnom.

kivetésben, sem bujdosásban! Meglehetősen anachronistikus dolog volt hát ennek az emlegetése és annak tűnhetett fel már önmaga előtt is, mert egy pár előzőleg közrebocsátott könyvén régen el is hagyta volt. De úgy látszik, arravaló volt ez alkalommal az egész, hogy átmenetül szolgáljon annak a titkának a bevallásához, hogy ő volt «az A. S.» Csak éppen alkalomnak kereste ki azt a kifejezést arra, hogy emezt közölhesse a nyilvánossággal. Nem lehetetlen, hogy az ezen műve előszavának kelte előtt alig egy hónappal elhunyt PÓSAHÁZIRÓL már éppen akkor is beszélhették, hogy ő volt a szerzője az említett cáfoló műnek, és talán ebből az okból tarthatta szükségesnek, hogy nyomtatásban megrögzítse a való tényállást.

Igaz ugyan, hogy két ízben is felsorolván (előbb a *Dominica catechetica* c. művében, majd pedig éppen ebben) mind napvilágot látott, mind kéziratban levő munkáit, egyik könyvben sem említi a *Falsitas veritatis*...-t. Sőt a kéziratban maradt műveiként elősoroltak közt is egy ha van olyan, mely katolikus mű elleni polémia lévén, tág értelmezéssel valami ilyfajta tartalmúnak volna tekinthető. Az, amelyet ezzel a címmel említ: *Evangeliumi igazság sajtója, melyben egy Sodoma hegyen termett szőlőgereszde megsajtoltatott*. De ez a legnagyobb valószínűséggel az apostata BÁTORKESZI SZEGI Lajos János *Szőlőgereszde* c. könyvének volt a cáfolata. Ez a két címjegyzék azonban nem tökéletesen megbízható, már csak azért sem, mert az egyik ellenmond a másiknak. Az előbbinek előszavában 1677. ápr. 23.-án ugyanis olyan két művet is már megjelentnek tüntet fel, amelyeket kilenc év multán viszont kéziratban levőknek mond. Így tehát nincs kizárva, hogy egyébben is írhatott téveset, akár akaratlanul, akár valami okból.

Annyi bizonyos, hogy még ezt is tekintetbe véve sem lehet egyéb magyarázata a könyve címlapjáról idézett két sornak, közelebről a másodiknak, mint amit előadtam, azaz hogy ő a BÁRSONY egyik cáfolója. Miután pedig 1689-ben meghalt, nem érte meg könyvének semmi esetre sem remélt második kiadását, ami úgy történt, hogy halála után 21 év múlva, az 1710-ben kiadott *Historia diplomatica de statu religionis evangelicae in Hungaria* c. nagyfontosságú mű összeállítója éppen az ő cáfolatát szemelte ki arra a célra, hogy a könyv Appendixében újra közzétegye.

Mindezek után már csak az marad hátra, hogy a FREIBERGI KRÉSTIANSZKY Jób álnév alatt lappangó író kilétét is megtudjuk valamikor valahonnan.

DR. ZOVÁNYI JENŐ.